

Liesbeth Koenen

W.Λ.T
J.Ξ
Z.Ξ.G.T,
G.Λ.Λ.T
V.Λ.V-
Z.Ξ.I.F

67 opgewekte taalverhalen

Entree

Ja, kom binnen. Welkom in de wereld waar bijna alles vanzelf gaat: het vertrouwde en tegelijk zo vreemde rijk van de taal. Waar we wakker worden zonder ons zorgen te hoeven maken of we onze tekst voor die dag wel kennen. Want die rolt zomaar uit onze mond.

Verzinnen wat we gaan zeggen, gaat vanzelf. Steeds kiezen uit tientallen klanken, uit tienduizenden woorden, ze in een zinvolle volgorde zetten ook. Honderd spieren en spiertjes aansturen bij het praten – het is al gebeurd voor je het doorhebt. Net als andersom, wanneer we luisteren, uit geluid betekenis halen.

Het gaat in een razend tempo, en dat is extra bijzonder als je je realiseert dat je elke dag heel veel dingen zegt en hoort die je nooit eerder zei of hoorde.

Haarvaatjes

We weten niet hoe we het doen, maar wat we kunnen met onze moedertaal, hoe we die tot in de kleinste haarvaatjes aanvoelen – dat is ronduit ontzagwekkend.

Tegelijkertijd is het zó gewoon dat we dat niet in de gaten hebben. We zien het niet zomaar. Je weet niet wat je weet, luidt de nog altijd onovertroffen titel van een schoolboek over taal. Maar zelfs dát je niet weet wat je weet, weet je niet.

Tot iemand je vertelt dat je bijvoorbeeld een geolie-de ontleedmachine bent. Ook als alleen al het woord

‘ontleden’ je rillingen bezorgt, heb je geen enkel probleem om pakweg ‘Ik wist dat je niet kwaad werd’ en ‘Ik wist niet dat je kwaad werd’ uit elkaar te houden. Dat is toch echt omdat je zo perfect kunt ontleden. Vanzelf, moeiteloos.

Gekkingheden

Of kijk even hoe slim we zijn in het snappen van gekkingheden als netjes die netjes zijn, sla de sla, of kom eens om een kom. Vertaalmachines lopen daar genadeloos in vast, mensen niet. Die beleven er juist lol aan.

Taal is trouwens nog veel meer. Een gratis pijnstiller (heus waar). Een spotgoedkoop modeartikel ook, waardoor we gevoelswoorden als ‘vet’ en ‘mieters’ en ‘gaaf’ en ‘chill’ als een soort jaarringen kunnen gebruiken. Gaat ook vanzelf.

Maar toch denken heel veel mensen dat ze niet goed zijn in taal. Vrezen ze fouten te maken, durven niet vrijuit te schrijven. Of ze ergeren zich juist groen en geel aan de taal van anderen. Bang of boos. Eeuwig zonde dat het bijna altijd daarover gaat.

Erger ik me nooit aan taal dan? Jawel hoor, ik ben niet immuun. Soms is dat een kwestie van smaak, en deels is het domweg een ouderdomskwaaltje. Ik leef gewoon al zo lang dat ik veranderingen heb meegeemaakt. Aan den lijve. Want zo kan het voelen: een lichamelijk kreunen van binnen. Dat de oude Romeinen ook al voelden.

Los van elke logica. Waarom bijvoorbeeld kan het

me zelfs maar iets schelen dat mensen tegenwoordig herinnerd worden: ‘wij zullen hem herinneren’, terwijl ik alleen ‘je herinneren’ ken? Maar ‘wij herinneren ons hem’ bekt ook voor mij niet zo lekker. Dus: flauwekul me daar druk om te maken. Of neem mijn diepe afkeer van ‘aangeven’ in plaats van gewoon ‘zeggen’. Tja, anderen hebben juist die vaagheid keihard nodig.

Kruimelwerk

Dat besef dempt mijn opflakkerende gevoelens. Het is maar kruimelwerk, een heel klein randje van de taal waar die irritante dingen te vinden zijn.

Ik vind het onverdraaglijk dat kinderen op school blijikbaar bang worden gemaakt. Hun moedertaal (of als ze geluk hebben: hun moedertalen) hebben ze namelijk al in de vingers als ze onderwijs krijgen in leren lezen en schrijven. Dat zijn de dingen die je wél bewust moet leren. En ja, dat levert dus ook fouten op. Maar is dat nou echt iets om heel bang voor te moeten zijn? Wat zou het niet goed, gezond, geweldig zijn als ze je op school om te beginnen ook eens wezen op wat je allemaal al kan.

Ik blijf hopen dat dat er nog een keer van komt. Tot die tijd maak ik als tegenwicht zo vaak mogelijk opgewekte taalverhalen. En blijf ik zeggen: we zijn geweldig in taal. Allemaal.

Liesbeth Koenen
Amsterdam, september 2019

Woordsalade

De mooiste, knapste en ongelooflijkste dingen over taal weet bijna niemand. Zoals dit: praten doen we met maar liefst honderd spieren en spiertjes. Die we dus allemaal steeds op het goede moment de opdracht geven samen te trekken of te ontspannen.

Op die manier komen er in een seconde tussen de twee en zeven woorden onze mond uit. Dat schiet op.

Bedenk daarbij dat we voortdurend uit tienduizenden woorden precies dat ene woord kiezen dat we bedoelen – wie Nederlands als moedertaal heeft, kent er gemiddeld veertigduizend.

Je snapt niet dat het zo vaak goed gaat.

En dan heb ik het nog niet eens over wat we nog meer doen: bij elkaar zetten wat bij elkaar hoort. Bij ‘liefde’, ‘vrolijkheid’ en ‘haat’ bijvoorbeeld hoort ‘de’. Bij ‘hart’, ‘venijn’ en ‘geniep’ past alleen ‘het’. Je loopt door, mee, op, weg, in, onder, binnen, achter, over, aan. Kan allemaal, maar ‘tussenlopen’ bestaat dan weer niet.

Dan moeten we ook nog zorgen dat de woorden de goede volgorde hebben. Ter voorkoming van woordsalade natuurlijk: ‘De vrolijk zij om boom zaagt’ als je ‘Zij zaagt vrolijk de boom om’ bedoelt.

Maar ook ter voorkoming van misverstanden. ‘Ze zag niet meteen dat we ophoepelden’ is heus iets anders dan ‘Ze zag dat we niet meteen ophoepelden’. Net zo goed als er een groot verschil is tussen ‘Je vraagt je af of dit de wereld goed doet’ en ‘Je vraagt je af of de wereld dit goed doet’.

Befaamd is intussen het zinnetje ‘Alleen hij zei dat hij van haar hield’, waarin je ‘alleen’ steeds een woord verderop kunt zetten (Hij *alleen* zei dat hij van haar hield’, ‘Hij zei *alleen* dat hij van haar hield’, enzovoort). Betekent telkens iets anders.

Hebben we de goede volgorde te pakken, dan dikken we die ter plekke

Je snapt niet dat het zo vaak goed gaat

ook nog in, zodat ‘Wat zal ik er eens van zeggen’ eruit kan komen als ‘zakkrusfassègguh’ (zo kom je dus ook aan zeven woorden in een seconde).

En we doen zonder het door te hebben nog veel meer. Maar omdat je zulke dingen niet hoort op school, is het niet zo gek dat mensen bij ‘taal’ al heel snel aan taalfouten denken. Eeuwig zonde.

Mirakels

Ha! Ja! Goed gevonden, grijnsde ik zachtjes in de donkere zaal. Een van m'n favoriete taalmirakels werd op het toneel namelijk treffend verwoord door cabaretier Erik van Muiswinkel.

Het ging over het grote raadsel waar wat we zeggen toch vandaan komt. 'Er is niemand die 's ochtends uit bed stapt met het idee: nu eerst even mijn tekst leren voor vandaag,' sprak Van Muiswinkel. 'Je gaat er zomaar vanuit dat die wel komt.'

Hij plakte er een kleine demonstratie aan vast door een praatje aan te knopen met iemand op de tweede rij. 'Zie je, je wist vanmorgen niet dat je dit zou gaan zeggen,' concludeerde hij vervolgens terecht.

We zijn het zó gewend, dat het bijzondere eraan niet altijd opvalt. Maar voor mij blijft het een hersenkraker dat we altijd en overal waarover dan ook kunnen praten.

Want je kunt ook iets terugzeggen dat juist helemaal niet slaat op het voorafgaande, en 'Geef de appelmoes eens door' bijvoorbeeld beantwoorden met 'Horror, horror'. Wie daar trek in heeft, barst vanuit het niets uit in een tirade over het weer, of begint een vurige liefdesverklaring, of...

De vraag is steeds: waar halen we het vandaan? Niemand die het weet.

Wonderlijk blijft ook dat tegenover die totale vrijheid in wát we zeggen, er de gekste beperkingen bestaan op hóé we de dingen zeggen.

Zo heb ik al tijden een artikel op m'n bureau liggen dat gaat over wanneer je 'veel' en 'vele' kunt zeggen, en wanneer juist niet. Het is van een Utrechtse taalkundige, Eddy Ruys, die er maar liefst 33 bladzijden over vulde.

Niemand weet waar we het vandaan halen

Je zou denken: 'veel' is zo'n gewoon woord, daar zal toch niks nieuws over te melden zijn?

Het mooie is: wat erin staat weten u en ik precies. Maar toch zouden we het niemand zomaar kunnen vertellen.

Ruys zocht het uit. Je kunt wel zeggen 'veel zand', maar niet 'het veel zand', dat moet 'het vele zand' zijn. Wel 'nogal veel zand', niet 'nogal vele zand', wel 'drie liter wijn', niet 'veel liter wijn'. Ook niet 'vele liter wijn', wel 'vele liters wijn'.

En zo nog veel meer. Het achterliggende systeem is ingenieus, kan ik u verzekeren. En we beheersen het allemaal. Een mirakel.